
JAN CALLEWAERT, PAUL DE BAETS, JORIS DUITSCHAEVER
& FRANK SEBERECHTS
«IJzertoren Werelderfgoed ?»
Antwerpen, Unesco Centrum Vlaanderen vzw/Uitgeverij EPO vzw, 2004, 93 p.

Deze brochure werd gepubliceerd naar aanleiding van het idee van voormalig Vlaams minister van Cultuur Paul Van Grembergen om de IJzertoren in Diksmuide te laten opnemen op de lijst van het wereldgoed van de Unesco. Het bij burgers en buitenlui vermoedelijk niet erg bekende Unesco Centrum Vlaanderen lijkt blijkens de publicatie niet gelukkig met dat voorstel en wil het debat erover aanzwengelen.

Jan Calewaert, voorzitter van het Unesco Centrum Vlaanderen, herinnert in zijn inleiding aan de voorgeschiedenis van het voorstel. Het IJzermonument en het omringende domein, schrijft hij, werd op 18 december 1986, door de Vlaamse Raad – staatsrechtelijk de voorganger van het huidige Vlaams Parlement – uitgeroepen tot *Memoriaal van de Vlaamse ontvoogding* met een alternatieve meerderheid van “CVP-VU” (waarom dit politiek onbekende letterwoord met een koppelteken?) en Vlaams Blok, terwijl AGALEV zich onthield en SP en PVV tegenstemden.

Met het oog op het inderdaad wenselijke debat lijkt het de recensent niet onbelangrijk gedetailleerder in te gaan op de in deze publicatie niet beschreven totstandkoming van het bedoelde decreet.

Het voorstel van decreet “houdende uitroeping van het IJzermonument en het omringende domein te Diksmuide tot Memoriaal van de Vlaamse Gedachte” werd op 5 november 1982 bij de Vlaamse Raad ingediend door Jozefa De Loore-Raeymakers (CVP) en mede ondertekend door Frans Baert (VU), Louis Van Velthoven (SP), André Bourgeois (CVP) en Chris Moors (CVP). Typerend voor de toen in de Vlaamse Raad nog niet helemaal verdwenen ‘unionistische’ sfeer was dat de ondertekenaars tot verschillende partijen behoorden. Het voorstel kreeg overigens in de media nauwelijks aandacht.

Na de ontbinding van het Parlement en de parlementsverkiezingen in 1985 werd het voorstel van decreet op 30 januari 1986 in de Vlaamse Raad opnieuw aanhangig gemaakt. Het kwam hetzelfde jaar in de Vlaamse assemblee aan de orde in de Commissie voor Cultuur en in de plenaire vergadering. Aan de ‘unionistische’ sfeer in de assemblee was ondertussen stilaan een einde gekomen.

Uit die bespreking bleek dat de erkenning en de instandhouding van een Vlaams *Memoriaal* – een term die *Van Dale* niet bekend is – als dusdanig in de Commissie voor Cultuur niet op tegenstand stuitte. Enkele in het verslag, zoals toen gebruikelijk, niet bij naam genoemde leden hadden wel principiële bezwaren tegen de keuze van de IJzertoren wegens de “architectonische conceptie van de toren”, die als een hoog kruis boven de weide uitsteekt. Dat teken en de woorden “Vlaanderen voor Kristus” konden volgens de tegenstanders de “Vlaamse gedachte” niet symboliseren. Ook het door Jozefa De Loore-Raeymakers samen met het VU-lid André De

Beul ingediende amendement om in het opschrift en in de tekst van het decreet het woord “gedachte” te vervangen door “ontvoogding” kon die tegenstanders niet overtuigen. De toren kon gezien zijn “conceptie” volgens hen niet symbool staan voor de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. Bij stemming werden decreet en voorstel door een meerderheid van commissieleden aangenomen.

Na de stemming in de Commissie voor Cultuur en voor de behandeling in de plenaire vergadering diende het SP-lid Marc Galle een amendement in waarbij hij voorstelde in plaats van de IJzertoren het “Belfort van Brugge” tot memoriaal van de Vlaamse gedachte uit te roepen. Ook de PVV’ers Jacques Laverge, Jozef Bosmans, Willy Cortois en André Denys stelden bij amendement een alternatief voor : “het Groeningemonument en het omliggende domein te Kortrijk”. Toen het voorstel tenslotte op 18 december 1986 in de plenaire vergadering aan de orde was, werden de amendementen verworpen. Na een debat dat nog even de herinnering opriep aan de tijden toen in het Belgische parlement klerikalen en papenvreters met elkaar in de clinch gingen, nam inderdaad een wisselmeerderheid van leden van de CVP-fractie, de VU-fractie en de toenmalige éénmansfractie Vlaams Blok (Karel Dillen) het voorstel aan.

Het decreet werd op 14 februari 1987 in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd. De uitvoering ervan kwam neer op subsidiëring van de restauratie en instandhouding van de IJzertoren en zijn omgeving, een subsidiëring waarmee ook de tegenstanders geen moeite bleken te hebben. In tegenstelling echter met wat Jan Calewaert

tot mijn niet geringe verbazing beweert, blijkt uit het decreet helemaal niet dat het IJzerbedevaartcomité hiermee tot “historicus van de Vlaamse Beweging” werd uitgeroepen.

Bijzonder opmerkelijk is dat bij de behandeling van het decreet in de assemblee noch in de media werd ingegaan op de bewogen politieke geschiedenis van de IJzertoren en van de IJzerbedevaarten die in de voorafgaande halve eeuw bij dat monument hadden plaatsgevonden. Die geschiedenis werd overigens ook nog tien jaar later in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* vrij warrig verwoord. Vermoedelijk zou de behandeling van het voorstel heel wat moeizamer zijn verlopen als meer leden van de Vlaamse Raad beter vertrouwd waren geweest met die geschiedenis.

In 1991, aldus Jan Calewaert, hebben enkele – door hem niet bij naam genoemde – historici gesteld dat de IJzertoren niet kan worden erkend als “een legitiem historisch referentiepunt voor de Vlaamse Beweging” – wat dat ook moge betekenen. Het Unesco Centrum Vlaanderen claimt de eer, samen met Charta 91, door middel van een colloquium in 2001 de eerste poging te hebben opgezet om de recente geschiedenis van Vlaanderen te benaderen waarbij ook aan het oorlogsverleden, de collaboratie en de repressie werd gerefereerd. Hierbij alludeert Calewaert allicht op een colloquium dat aanleiding heeft gegeven tot de publicatie E. CORIJN (red.), *Collaboratie in Vlaanderen. Vergeten en vergeven ?*, Antwerpen, Manteau, 2002.

Die eerste poging lijkt niet bijzonder veel aan het licht te hebben gebracht, want de

uitgevers van *IJzertoren werelderfgoed ?* hebben met het oog op het verzamelen van informatie een beroep moeten doen op buitenstaanders, in de eerste plaats op Frank Seberechts die in een tiental pagina’s genuanceerd de ontwikkeling van de IJzerbedevaarten schetst. Seberechts, historicus en toen projectmedewerker bij het Archief en Documentatiecentrum van het Vlaams-nationalisme (ADVNI), ziet in de IJzertoren in de eerste plaats een symbool voor wat in Vlaanderen in de voorbije decennia goed en fout is gelopen. Met minister Paul Van Grembergen kan Seberechts er echter best inkomen dat het monument in het geheel van de oorlogsgedenktekens en -kerkhoven van de Westhoek de eer te beurt valt tot werelderfgoed te worden uitgeroepen.

Vanuit een andere invalshoek wordt die geschiedenis benaderd door Joris Duytschaever, die enkele jaren terug een dagje vrijaf heeft genomen voor een bezoek aan het “Internationaal Vredesmuseum” waarmee de IJzertoren bezoekers probeert aan te trekken. Het volgens de inleider “hilarisch” verslag dat hij daarover uitbrengt, is vooral een literaire poging om het al dan niet opzettelijk vertekend beeld dat de tentoonstelling van Vlaanderens recent verleden zou ophangen, te hekelen. Uit zijn bericht moet vooral blijken dat er bij het uit het hoofdzakelijk agrarische en traditionalistisch katholieke Vlaanderen afkomstige publiek dat in de schaduw van de toren politiek heil heeft menen te vinden, een volkje moet hebben rondgelopen dat van een ondermaats lijkende intellectuele bagage en politieke integriteit getuigde. De Antwerpse filoloog, briljant Joyce- en Claus-kenner en – in de publicatie niet gesignaleerd – lid van B-Plus

(Beweging voor een federaal en vernieuwend België), maakt de lezer attent op wat die lieden allemaal niet alleen in de omgeving van de IJzertoren maar ook op ettelijke kilometers daarvandaan – tot en met iemand als de “*Grand Wizard*” van de Ku Klux Klan – blijken te hebben uitgespookt. Duytschaever versterkt ons in de overtuiging dat het die lieden vooral heeft ontbroken aan voldoende politiek geslepen voorgangers om ze mee uit achterstand en achterstelling te tillen, én dat het ons ook vandaag nog wel eens ontbreekt aan historici om het verhaal van die ellende met de gewenste intelligentie te duiden.

Ondertussen is het archief van het IJzerbedevaartcomité in het ADVN beland. Het is vooralsnog wachten op de auteur die aan de hand van deze vrij volledige authentieke bronnen een visie op de ontegensprekelijk boeiende geschiedenis van de IJzerbedevaarten in het kader van de ruimere Vlaamse Beweging en de nationale en internationale politieke context zal ontwikkelen. Maar dat moet dan wel in de eerste plaats het verhaal worden van de vormgeving van de IJzerbedevaarten zelf, van de officiële standpunten van het IJzerbedevaartcomité en van de reacties van de politieke machthebbers en van de tegenstanders op die manifestaties. Dat alles dient bovendien te worden gezien in het licht van de onophoudelijke pogingen om het leed over de Vlaamse/Belgische doden van 1914-1918 voor uiteenlopende, soms politiek tegenstrijdige toekomstdromen te mobiliseren. Daarbij zal uiteraard ook bijzondere aandacht moeten gaan naar het met Duytschaeverse originaliteit navertelde verhaal over de door het Bedevaartcomité officieel verzwegen

“oorlogsbedevaarten”, dat de “bedrijvige amateur-historicus en TEKOS-redacteur” Pieter-Jan Verstraete en het “bedachtzame” comitélid Carlos Van Louwe in een recente publicatie uit de doeken hebben gedaan.

De bijdrage van Eric Defoort, historicus en een tijdlang vice-voorzitter van achtereenvolgens de VU en de NVA, gaat niet in op de details uit dat verhaal. De vraag of de IJzertoren bij het werelderfgoed hoort, laat hij in het midden. Hij steekt even de vinger op naar de “moralisten” die historici steeds weer voor de voeten lopen, blijkens diens eerder gesignaleerde bijdrage zeer tot irritatie van Duytschaever. De geschiedschrijver kan er volgens Defoort niet omheen dat decennialang massa’s Vlamingen zich door de IJzertoren hebben aangesproken gevoeld en er jaarlijks heengetrokken zijn, een geschiedenis van driekwart eeuw, een termijn “die de kwalificatie erfgoed niet ondermijnt... De politieke betekenis van wat zich jaarlijks rond de Toren afspeelt is in een versneld tempo naar het nulpunt aan het zakken. De Toren daarentegen krijgt een snel toenemende functie van herinnering aan en een band met het verleden, *in casu* een deel Vlaanderen van weleer waaruit een deel Vlaanderen van vandaag is voortgekomen”.

Moet de IJzertoren tot werelderfgoed worden uitgeroepen? Uiteindelijk moeten de politici beslissen of een bevestigend antwoord op die vraag het middel is *to put Flanders on the map*. Maar uw recensent interesseert vooral de wijze waarop historici met die vraag omgaan.

Joris Dedeurwaerder